

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/113/2002

ASPIRACJE FINANSOWE I DEPRYWACJE POTRZEB POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LIPIEC 2002

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Deklaracje badanych wskazują, że do zaspokojenia podstawowych potrzeb przeciętnej rodziny niezbędne są miesięczne dochody w wysokości 765 zł na osobę. Aby można było żyć na średnim poziomie, miesięczne dochody powinny - zdaniem ankietowanych - wynosić 1205 zł *per capita*, by zaś możliwe było życie dostatnie, bez problemów finansowych - 1809 zł na członka rodziny. Wymienione kwoty obrazują poziom aspiracji finansowych Polaków. Dla porównania - rzeczywiste dochody osiągane przez rodziny są znacznie niższe i wynoszą miesięcznie średnio 665 zł na osobę.
- Z porównania dochodów rzeczywiście osiągniętych oraz deklarowanych jako niezbędne do zaspokojenia podstawowych potrzeb wynika, że przeciętnej polskiej rodzinie do osiągnięcia podstawowego - jej zdaniem - poziomu życia brakuje miesięcznie średnio 100 zł na osobę, co stanowi 15% dochodów rzeczywiście przypadających na członka rodziny. Jest to wskaźnik poziomu deprivacji podstawowych potrzeb rodzin.
- Zarówno poziom aspiracji dochodowych, jak i deprivacji potrzeb jest w naszym społeczeństwie silnie zróżnicowany w zależności od położenia społeczno-ekonomicznego rodziny, które wyznaczają: wysokość dochodów, poziom wykształcenia, pozycja społeczno-zawodowa, bezrobocie lub trwale zły stan zdrowia członków rodziny, miejsce zamieszkania, a także **liczba dzieci pozostających na utrzymaniu**.

Liczba dzieci na utrzymaniu rodziny	Ile powinien wynosić przeciętny miesięczny dochód na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było:			Przeciętny miesięczny dochód osiągnięty w gospodarstwie domowym respondenta	Skala pożądanego przyrostu dochodów* - różnica między dochodem uznawanym za niezbędny do zaspokojenia podstawowych potrzeb a dochodem osiąganym		
	żyć dostatnio, bez problemów finansowych	żyć na średnim poziomie	zaspokajając jedynie podstawowe potrzeby		w złotych	w złotych	w procentach dochodu osiąganego
Brak dzieci na utrzymaniu	2025	1366	878	826	52	6	
Jedno dziecko	1846	1230	775	628	147	23	
Dwoje dzieci	1572	1052	658	561	97	17	
Troje dzieci i więcej	1440	895	552	320	232	73	

* Wskaźnik ten informuje, o ile (o jaki procent) powinny wzrosnąć rzeczywiste dochody rodzin przypadające na osobę w rodzinie, żeby rodziny mogły zaspokoić potrzeby uznane przez siebie za podstawowe (100%= dochód osiągnięty).

Problematyka aspiracji finansowych i deprivacji potrzeb zamyka cykl komunikatów CBOS opisujących materialny wymiar życia rodzin, kłopoty finansowe oraz strategie radzenia sobie z nimi¹.

ASPIRACJE FINANSOWE

Do opisanie **aspiracji** finansowych wykorzystaliśmy odpowiedzi na pytanie, ile powinien wynosić przeciętny miesięczny dochód na osobę w rodzinie respondenta, aby możliwe było zaspokojenie potrzeb rodziny na poziomie **podstawowym, średnim i wysokim**.

Z deklaracji badanych wynika, że do zaspokojenia podstawowych potrzeb przeciętnej rodziny niezbędne są miesięczne dochody w wysokości 765 zł na osobę. Aby można było żyć na średnim poziomie, miesięczne dochody powinny - zdaniem ankietowanych - wynosić 1205 zł *per capita*, by zaś możliwe było życie dostatnie, bez problemów finansowych - 1809 zł na członka rodziny. Wymienione kwoty obrazują poziom aspiracji finansowych Polaków. Dla porównania - rzeczywiste dochody przeciętnej rodziny są znacznie niższe i wynoszą miesięcznie średnio 665 zł na osobę w gospodarstwie domowym².

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia”(143) przeprowadzono w dniach 5-8 kwietnia 2002 na liczącej 1044 osoby reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski. Zob. komunikaty CBOS: „Materialny wymiar życia rodzin”, maj 2002, „Kłopoty finansowe rodzin w ostatnim roku”, maj 2002, „Strategie radzenia sobie z problemami finansowymi”, czerwiec 2002 (oprac. B. Wciórka).

² Zob. komunikat CBOS „Materialny wymiar życia rodzin”, wyd. cyt.

Tabela 1

Ile, według Pana(i), powinny wynosić miesięczne dochody na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było:	Odpowiedzi respondentów według terminów badań			Zmiany w okresie X 1997 - IV 2002
	X 1996	X 1997	IV 2002	
- żyć dostatnio, bez problemów finansowych	1157 zł	1281 zł	1809 zł	wzrost o 41%
- żyć na średnim poziomie	703 zł	817 zł	1205 zł	wzrost o 47%
- zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby	437 zł	507 zł	765 zł	wzrost o 51%
Średnie miesięczne dochody przypadające na jedną osobę w gospodarstwie domowym respondenta	357 zł	458 zł	665 zł	wzrost o 45%

W latach 1997-2002 wzrosły zarówno dochody rzeczywiste, jak i kwoty deklarowane jako niezbędne do zaspokojenia potrzeb. Największy był wzrost kwot wymienianych jako konieczne, aby można było żyć na poziomie podstawowym (o 51%) oraz średnim (o 47%), najmniejszy zaś - kwot uznanych za niezbędne do tego, by żyć dostatnio (o 41%).

Aspiracje finansowe na każdym z omawianych poziomów silnie wiążą się z położeniem społecznym i materialnym rodzin. Są tym wyższe, im wyższe dochody na osobę, lepsze warunki materialne rodziny oraz wyższe wykształcenie badanych. Rosną również wraz z wielkością miejsca zamieszkania - na ogół najniższe są w rodzinach wiejskich, najwyższe zaś w wielkomiejskich³. Nieco mniej regularny jest związek aspiracji z pozycją społeczno-zawodową respondentów. Wyraźnie zależą one natomiast od liczby dzieci pozostających na utrzymaniu rodziny - im jest ich więcej, tym niższe kwoty potrzebne są rodzinom do zaspokojenia potrzeb na każdym z trzech omawianych poziomów.

Wyjątkowo wysokie aspiracje finansowe odnotowujemy u mieszkańców wielkich aglomeracji miejskich oraz kolejno: u badanych legitymujących się wyższym wykształceniem, osób najlepiej sytuowanych, przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji, pracowników umysłowych niższego szczebla oraz pracujących na własny rachunek poza rolnictwem, a także ankietowanych, którzy nie mają dzieci na utrzymaniu.

³ Jedynie aspiracje dotyczące dostatniego życia okazują się wyższe u mieszkańców małych miast niż mieszkańców wsi (zarówno obecnie, jak i w roku 1997).

Tabela 2

	Ile powinien wynosić przeciętny miesięczny dochód na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było:			Przeciętny miesięczny dochód osiągnięty na osobę w gospodarstwie domowym respondenta	Skala pożądanego przyrostu dochodów* - różnica między dochodem uznanym za niezbędny do zaspokojenia podstawowych potrzeb a dochodem osiąganym	
	żyć dostatnio, bez problemów finansowych	żyć na średnim poziomie	zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby		w złotych	w procentach dochodu osiąganego
Ogółem	1809	1205	765	665	100	15
Miejsce zamieszkania						
Wieś	1611	1061	679	487	192	39
Miasto do 20 tys. mieszk.	1570	1108	713	669	44	7
– od 21 do 100 tys.	1708	1146	750	637	113	18
– od 101 do 500 tys.	1826	1228	773	730	43	6
– 501 tys. i więcej	2749	1777	1074	1112	- 38	nadwyżka 3
Wykształcenie						
Podstawowe	1617	1089	709	495	214	43
Zasadnicze zawodowe	1541	1047	677	454	223	49
Średnie	1930	1276	822	798	24	3
Wyższe	2685	1720	966	1260	- 294	nadwyżka 23
Grupa społeczno-zawodowa, pracujący						
Kadra kier. i inteligencja	2407	1660	903	1341	- 438	nadwyżka 33
Prac. na własny rachunek	2272	1340	846	1100	- 254	nadwyżka 23
Prac. umysł. niż. szczebla	2200	1541	1016	827	189	23
Prac. fizyczno-umysłowi	1723	1169	732	637	95	15
Robotnicy wykwalifikowani	1701	1084	733	629	104	17
Robotnicy niewykwalifik.	1615	1152	778	486	292	60
Rolnicy	1569	1077	631	412	219	53
Bierni zawodowo						
Renciści	1648	1109	738	582	156	27
Emeryci	1872	1301	839	753	86	11
Uczniowie i studenci	1903	1078	659	486	173	36
Bezrobotni	1519	1004	645	326	319	98
Gospodynie domowe i inni	1444	1065	704	535	169	32
Dochód na osobę						
Do 299 zł	1223	843	520	177	343	194
Od 300 zł do 399 zł	1495	1020	650	323	327	101
Od 400 zł do 599 zł	1619	1050	678	466	212	45
Od 600 zł do 800 zł	1706	1206	809	702	107	15
Powyżej 800 zł	2216	1462	939	1347	- 408	nadwyżka 30

* Wskaźnik ten informuje, o ile (o jaki procent) powinny wzrosnąć rzeczywiste dochody rodzin przypadające na osobę w rodzinie, żeby rodziny mogły zaspokoić potrzeby uznane przez siebie za podstawowe (100%= dochód osiągnięty).

Wyjątkowo niskie aspiracje finansowe mają natomiast respondenci najbiedniejsi, najgorzej sytuowani (o dochodach miesięcznych nieprzekraczających 299 zł na osobę), z rodzin wielodzietnych, mających na utrzymaniu co najmniej troje dzieci. Do grupy o najniższych aspiracjach należą także badani osiągający dochody od 300 zł do 399 zł na osobę, mieszkańcy wsi, rolnicy i bezrobotni.

Tabela 3

Liczba dzieci na utrzymaniu rodziny	Ile powinien wynosić przeciętny miesięczny dochód na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było:			Przeciętny miesięczny dochód osiągną na osobę w gospodarstwie domowym respondenta	Skala pożądanego przyrostu dochodów* - różnica między dochodem uznanym za niezbędny do zaspokojenia podstawowych potrzeb a dochodem osiąganym	
	żyć dostatnio, bez problemów finansowych	żyć na średnim poziomie	zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby		w złotych	w procentach dochodu osiąganego
Brak dzieci na utrzymaniu	2025	1366	878	826	52	6
Jedno dziecko	1846	1230	775	628	147	23
Dwoje dzieci	1572	1052	658	561	97	17
Troje dzieci i więcej	1440	895	552	320	232	73

* Wskaźnik ten informuje, o ile (o jaki procent) powinny wzrosnąć rzeczywiste dochody rodzin przypadające na osobę w rodzinie, żeby rodziny mogły zaspokoić potrzeby uznane przez siebie za podstawowe (100%= dochód osiągną).

Zróznicowanie poziomu aspiracji finansowych Polaków można zilustrować na różne sposoby. Okazuje się na przykład, że kwoty, które osobom z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym pozwoliłyby - ich zdaniem - żyć na średnim poziomie, respondentom z wyższym wykształceniem umożliwiłyby jedynie zaspokojenie podstawowych potrzeb. Z kolei badanym najlepiej sytuowanym nie wystarczyłyby na podstawowe potrzeby nawet takie sumy, które osobom najuboższym zapewniłyby średni poziom życia. Rodziny niemające dzieci na utrzymaniu szacują, że do zaspokojenia podstawowych potrzeb niezbędne byłyby im kwoty, które rodzinom wielodzietnym (z co najmniej trojgiem dzieci na utrzymaniu) wystarczyłyby do życia na średnim poziomie. Natomiast mieszkańcy wielkich aglomeracji miejskich potrzebowaliby do zaspokojenia podstawowych potrzeb tyle samo

pieniędzy, ile mieszkańcy wsi na osiągnięcie średniego poziomu życia. Z omówionych przykładów wynika, że grupy o odmiennym statusie niewątpliwie odmiennie definiują swoje potrzeby.

Warto bliżej przyjrzeć się rolnikom i bezrobotnym, by sprawdzić, jak rozumieją swoje potrzeby ci, którzy obecnie należą do grup o najniższych aspiracjach finansowych. Inaczej mówiąc, interesuje nas kwestia, do dochodów jakich grup społecznych aspirują rolnicy i bezrobotni. Okazuje się, że rolnicy, by móc zaspokoić swoje podstawowe potrzeby, powinni - we własnym odczuciu - mieć takie dochody, jakie obecnie osiągają robotnicy wykwalifikowani lub pracownicy fizyczno-umysłowi. Średni poziom życia zapewniłyby rolnikom dochody osiągane przez pracujących na własny rachunek poza rolnictwem, natomiast by mogli oni żyć dostatnio, bez problemów finansowych, musieliby mieć dochody przekraczające obecne dochody przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji.

Z kolei bezrobotni mają w dziedzinie podstawowych potrzeb nawet nieco wyższe aspiracje niż rolnicy - oczekują bowiem kwot przekraczających obecne dochody robotników wykwalifikowanych lub pracowników fizyczno-umysłowych. Natomiast ich aspiracje dotyczące wyższego poziomu życia są zbliżone do aspiracji rolników (by osiągnąć średni poziom życia, potrzebowałiby takich dochodów, jakimi dysponują pracujący na własny rachunek poza rolnictwem; by mogli żyć dostatnio, ich dochody powinny być wyższe niż obecne dochody kadry kierowniczej i inteligencji).

Gdy porównujemy aspiracje finansowe rolników i bezrobotnych z aspiracjami innych grup społecznych, to wydają się one bardzo niskie. Jeśli jednak zestawimy je z rzeczywistymi dochodami tych grup społecznych, okazuje się, że dla rolników i bezrobotnych średni poziom życia oznacza osiąganie takich dochodów, jakie mają obecnie najbardziej przedsiębiorczy Polacy, natomiast wysoki poziom życia - dysponowanie dochodami wyższymi nawet od tych, jakie osiągają najlepiej wykształceni i wykwalifikowani specjaliści. Fakt, że nawet grupy o najniższym statusie, najbardziej upośledzone społecznie i ekonomicznie, aspirują do dochodów grup o najwyższej pozycji społeczno-ekonomicznej, świadczy o stosunkowo wysokich aspiracjach finansowych Polaków.

Zestawienie dochodów deklarowanych jako niezbędne do zaspokojenia potrzeb rodziny i dochodów rzeczywiście osiągniętych pozwala nie tylko na pełniejszy opis poziomu aspiracji, ale ukazuje także skalę deprivacji potrzeb, czyli ich niezaspokojenia. W opracowaniu tym skoncentrujemy się wyłącznie na opisie deprivacji potrzeb definiowanych przez badanych jako podstawowe.

DEPRYWACJE PODSTAWOWYCH POTRZEB RODZIN

Z porównania dochodów rzeczywiście osiągniętych oraz deklarowanych jako niezbędne do zaspokojenia podstawowych potrzeb wynika, że przeciętnej polskiej rodzinie do osiągnięcia podstawowego - jej zdaniem - poziomu życia brakuje miesięcznie średnio 100 zł na osobę. Kwota ta stanowi 15% rzeczywistych dochodów przypadających na członka rodziny (por. w tabeli 2 skalę pożądanego przyrostu dochodów).

Z naszych badań wynika, że większości rodzin nie wystarcza pieniędzy nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Są jednak w Polsce środowiska, w których realne dochody rodzin przekraczają kwoty uznane przez nie za wystarczające do tego, aby mogły żyć na podstawowym poziomie. W tak korzystnej sytuacji znajdują się przede wszystkim rodziny kadry kierowniczej i inteligencji, które miesięcznie osiągają dochody na osobę w rodzinie o 438 zł wyższe niż kwoty potrzebne im do zaspokojenia podstawowych potrzeb (co oznacza, że mają „nadwyżkę” w wysokości 33% osiągniętych dochodów). Do tej grupy zaliczają się ponadto rodziny o najwyższych dochodach na osobę (nadwyżka 30%) oraz rodziny respondentów pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (nadwyżka 23%), badanych z wyższym wykształceniem (nadwyżka 23%), a także, choć w mniejszym stopniu, rodziny wielkomiejskie (nadwyżka 3%).

Pozostałe rodziny mają większe lub mniejsze niedobory finansowe wskazujące na niezaspokojenie podstawowych potrzeb. **By określić skalę deprivacji, należy odpowiedzieć na pytanie, o ile (o jaki procent) musiałyby wzrosnąć rzeczywiste dochody rodzin, żeby mogły one zaspokoić swoje podstawowe potrzeby?**

Zrozumiałe, że najbardziej musiałyby wzrosnąć (niemal trzykrotnie - o 343 zł, czyli o 194%) dochody rodzin najgorzej sytuowanych. Niemal dwukrotnie (o 319 zł, czyli o 98%) powinny zwiększyć się dochody rodzin bezrobotnych, a o 232 zł, czyli o 73% - dochody rodzin wielodzietnych, które mają na utrzymaniu co najmniej troje dzieci. W rodzinach robotników niewykwalifikowanych pożądanym byłby wzrost dochodów o 292 zł, czyli o 60%, a w rodzinach rolników - o 219 zł, czyli o 53%. Lista rodzin o niezaspokojonych potrzebach podstawowych jest znacznie dłuższa - obejmuje głównie rodziny osób gorzej wykształconych (z wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym), rencistów (lecz nie emerytów), zamieszkałe na wsi. Warto jednak zauważyć, że wyższa niż przeciętnie deprivacja podstawowych potrzeb dotyczy także rodzin zajmujących stosunkowo wysokie pozycje na skali kwalifikacji zawodowych i dochodów (tzn. pracowników umysłowych niższego szczebla, badanych osiągających miesięczne dochody w wysokości od 400 zł do 599 zł na osobę).

Nasuwa się wątpliwość, czy przedstawione w tym opracowaniu dane dotyczące skali pożądanego przyrostu dochodów nie wyolbrzymiają skali deprivacji potrzeb rodzin. Z naszych wcześniejszych komunikatów wynika jednak, że w ostatnim roku wiele rodzin rzeczywiście doświadczyło trudności finansowych w różnych dziedzinach życia⁴. W gospodarstwach domowych Polaków nie starczało pieniędzy przede wszystkim na wypoczynek własny lub dzieci oraz na wyposażenie domu - niezaspokojenie potrzeb w każdej z tych dziedzin deklaruje trzy piąte badanych. Ponadto około dwóch piątych doznało deprivacji potrzeb związanych z życiem kulturalnym, ubraniem lub leczeniem. Prawie jedna trzecia respondentów miała problemy finansowe z opłaceniem czynszu lub energii. Jednej czwartej nie starczało pieniędzy na jedzenie, a jednej piątej zabrakło na edukację, a także na środki czystości i higienę osobistą. W sumie zaledwie co czwarta rodzina nie miała problemów finansowych w żadnej z wymienionych dziedzin życia, a zdecydowana większość doznała deprivacji potrzeb, które można przecież uznać za podstawowe. Sytuacja ta była silnie zróżnicowana w zależności od położenia społeczno-ekonomicznego rodziny

⁴ Zob. komunikat CBOS „Kłopoty finansowe rodzin w ostatnim roku”, wyd. cyt.

wyznaczonego przez poziom dochodów, wykształcenia, pozycję społeczno-zawodową, bezrobocie lub trwale zły stan zdrowia członków rodziny, a także liczbę dzieci pozostających na utrzymaniu. Warto zauważyć, że podobne prawidłowości odnotowujemy w omawianym opracowaniu. Ostateczne wnioski są więc niezależne od rodzaju stosowanych wskaźników.

Opracowała

Bogna WCIÓRKA